

राष्ट्रीय बांबू अभियान (National Bamboo Mission)
राज्यस्तरावर अंमलबजावणीसाठी विविध
समित्यांची स्थापना करण्यास मान्यता देणे बाबत.

महाराष्ट्र शासन,
ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक:एसएलएफ २००८/प्र.क्र.०१/जल-१२
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
दिनांक : १३ फेब्रुवारी, २००८

- वाचा : १) सचिव, कृषि व सहकार विभाग, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्र. २१-अ/२००६.
हॉर्टीकल्चर, दिनांक १ नोव्हेंबर, २००६ व दि. १४ डिसेंबर, २००६.
२) कृषि व पदुम विभाग यांचे पत्र क्र. बांबूधा २००७/प्र.क्र.२७०/९-अ, दिनांक ८.१०.२००७
३) संचालक सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे पत्र क्र. कक्ष ३/राबामि/
प्र.क्र.१०/२८१३/०७-०८, दिनांक ३.१२.२००७ व २३.१.२००८

प्रस्तावना :

केंद्र शासनाने देशातील वन क्षेत्र व वन क्षेत्राबाहेर लागवड होणाऱ्या बांबूच्या सर्वंकष विकासासाठी राष्ट्रीय बांबू मिशन (National Bamboo Mission) जाहिर केले आहे. केंद्रीय कृषी मंत्रालयामार्फत या मिशनची अंमलबजावणी १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना म्हणून करण्यात येणार आहे. राष्ट्रीय बांबू मिशन राबविण्यासाठी संदर्भाधिन दिनांक १४ डिसेंबर, २००६ च्या पत्रान्वये केंद्र शासनाने मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत.

२. केंद्र स्तरावर राष्ट्रीय बांबू मिशनसाठी मा. केंद्रीय कृषि मंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली National Apex Committee (NAC) स्थापन करण्यात आली असून केंद्रीय सचिव (कृषी व सहकार) यांच्या अध्यक्षतेखाली राष्ट्रीय सुकाणू समिती गठीत करण्यात आली आहे. या व्यतिरिक्त राष्ट्रीय स्तरावर बांबू विषयक धोरण संस्थात्मक व तांत्रिक बाबींसाठी मार्गदर्शन करण्याकरीता बांबू तांत्रिक सहाय्य गट (Bamboo Technical Support Group) (BTSG) देखील गठीत करण्यात आलेली आहे.

३. राष्ट्रीय बांबू मिशनची प्रमुख उद्दिष्टे व धोरण खाली दर्शविल्याप्रमाणे आहेत.-

(i) उद्दिष्ट

- १) बांबू क्षेत्राची वाढ व विकास याकरिता क्षेत्रनिहाय तंत्रज्ञान बाबींची वाढ करणे.
- २) विशिष्ट क्षेत्रातील ठिकाणी बांबूच्या विविध प्रजातींपैकी योग्य प्रजाती निवडून त्याद्वारे बांबूचे उत्पादन वाढविणे.
- ३) बांबू व त्यावर आधारित हस्तकौशल्याद्वारे निर्माण होणा-या उपजाचे विपणन करणेसाठी बाजारपेठेचा विकास करणे.
- ४) लागवडदार, संग्राहक आणि व्यापारी यांचा समन्वय साधणे व त्याद्वारे बांबूचा विकास करणे.
- ५) या क्षेत्रातील पारंपारिक ज्ञान व अद्यावत तंत्रज्ञान यांचा समन्वय साधून त्याद्वारे विकासासाठी बांबू विकासाची दारे खुली करणे.
- ६) कुशल आणि अकुशल क्षेत्रातील युवकांना रोजगार निर्माण करणे.

(ii) धोरण

- १) उत्पादन व विपणन याकामी सामन्वयिक दृष्टीकोन अवलंबून बांबूचे उत्पादकांना जास्तीत जास्त कायमस्वरूपी वित्तीय लाभ मिळवून देणे.
- २) वाढीव उत्पादनासाठी संशोधन आणि तंत्रज्ञान यांचा विकास व अवलंब करून बांबूचे सुधारित वाणांचा विकास करणे.
- ३) वनक्षेत्रामध्ये व वनक्षेत्राच्या बाहेर बांबूचे क्षेत्रनिहाय सुयोग्य प्रजातींची निवड करून व सुधारित मशागतीचे तंत्राचा अवलंब करून बांबू क्षेत्राची वाढ करणे.
- ४) बांबूविषयक संशोधन आणि विकास त्याचे विपणन संस्था तसेच व्यापारी व बांबूशी संबंधित खाजगी/ सामुहिक संस्था यांना सर्व स्तरावर एकत्र आणून समन्वय साधणे.
- ५) सहकारी संस्था व स्वयंसहायता गट यांच्या सहभागाने बांबू उत्पादन करणा-या शेतक-यास सहाय्य करण्यास उद्युक्त करणे.
- ६) मानव संसाधन विकास व सबलीकरण.
- ७) राष्ट्रीय, राज्य व जिल्हास्तरीय संस्था निर्माण करून मध्यस्थाशिवाय उत्पादकांचा व व्यापाराचा थेट समन्वय घडवून आणणे.

४. केंद्रीय कृषि मंत्रालयाच्या निदेशानुसार राष्ट्रीय बांबू मिशनची अंमलबजावणी राज्यात करण्यासाठी राज्य स्तरावर विविध समित्या स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

राष्ट्रीय बांबू अभियान (National Bamboo Mission) या १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजनेची अंमलबजावणी केंद्रीय कृषि मंत्रालयाच्या संदर्भाधीन दिनांक १४ डिसेंबर, २००६ च्या पत्रातील निश्चित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्यात सन २००७-०८ पासून करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

२. राष्ट्रीय बांबू मिशन (National Bamboo Mission) या योजनेच्या अंमलबजावणीकरीता राष्ट्रीय स्तरावर पुढील समित्या कार्यरत आहेत.

(i) **National Apex Committee (NAC)** - मा.केंद्रीय कृषि मंत्री यांचे अध्यक्षतेखाली National Apex Committee (NAC) स्थापन करण्यात आली असून संबंधित मंत्रालयाचे मंत्री, निवडक राज्यांचे संबंधित मंत्री, योजना आयोगाचे संबंधित सदस्य तसेच या क्षेत्रातील विविध तज्ञ या समितीचे सदस्य आहेत. या समितीचे प्रमुख कार्य बांबू मिशन संबंधित धोरण ठरविणे, मार्गदर्शन करणे हे असून या समिती मार्फत संनियंत्रण व आढावा घेण्यात येणार आहे.

(ii) **राष्ट्रीय सुकाणू समिती National Steering Committee (NSC)**- केंद्रीय सचिव (कृषि व सहकार) यांचे अध्यक्षतेखाली **राष्ट्रीय सुकाणू समिती** गठीत करण्यात आली असून, संबंधित मंत्रालयाचे सचिव, नाबार्डचे प्रतिनिधी व या क्षेत्रातील तज्ञ या समितीचे सदस्य आहेत. ही समिती मिशनचे वेगवेगळ्या कार्यक्रमांचे आढावा घेईल, राज्याचे कृती आराखडे मंजूर करेल.

(iii) **बांबू तांत्रिक सहाय्य गट (BTSG)** - या गटामार्फत विविध राज्यांच्या भौगोलिक परिस्थितीवर आधारित बांबू विषयक धोरण, संस्थात्मक व तांत्रिक बाबींसंबंधात मार्गदर्शन करण्यात येईल.

३. प्रस्तावनेत नमुद केलेली राष्ट्रीय बांबू मिशनची उद्दिष्टे व त्यासाठीचे धोरण लक्षात घेवून राष्ट्रीय बांबू मिशनची अंमलबजावणी करण्यासाठी केंद्रीय कृषि मंत्रालयाने दिलेल्या मागदर्शक सूचनांचे अधिन राहून राज्यात खालील प्रमाणे समित्या स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

राज्यस्तरीय समित्या :

(i) राज्यस्तरीय सुकाणू समिती (State level Steering Committee)

१. सचिव (जलसंधारण)	- अध्यक्ष
२. अपर मुख्य सचिव (वने) किंवा त्यांचे प्रतिनिधी	- सदस्य
३. प्रधान सचिव (कृषि व पदुम विभाग)	- सदस्य
४. सचिव (ग्राम विकास)	- सदस्य
५. सचिव (उद्योग)	- सदस्य
६. सचिव (आदिवासी विकास विभाग)	- सदस्य
७. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	- सदस्य
८. बांबू उद्योगातील प्रतिनिधी (एक) *	- सदस्य
९. अशासकीय संस्थेचे प्रतिनिधी (एक) *	- सदस्य
१०. राष्ट्रीय बांबू मिशन, नवी दिल्ली यांनी नामनिर्देशित केलेले केंद्र शासनाचा प्रतिनिधी	- सदस्य
११. नाबार्ड बँकेचे प्रतिनिधी	- सदस्य
१२. संचालक, सामाजिक वनीकरण, पुणे . तथा मिशन संचालक, बांबू मिशन	- सदस्य सचिव

* शासन मान्यतेने नियुक्ती.

समितीचे कार्यक्षेत्र -

- (१) राज्याच्या बांबू मिशनच्या कृति आराखडा मंजूर करणे व तो केंद्रीय सुकाणू समितीच्या मान्यतेसाठी सादर करणे.
- (२) केंद्र शासनाकडून मंजूर झालेल्या निधीचे संबंधित यंत्रणांना वितरण करणे.
- (३) मिशनच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी योग्य समन्वय / सनियंत्रण व मूल्यमापन करणे.

(ii) बांबू विकास यंत्रणा (BDA) -राष्ट्रीय बांबू मिशनच्या कार्यक्रमांची अंमलबजावणी व सर्वकष समन्वय करण्यासाठी जबाबदार राहिल. सदर समितीची संरचना खालीलप्रमाणे राहिल.

१) संचालक, सामाजिक वनीकरण, पुणे तथा मिशन संचालक, बांबू मिशन,	-अध्यक्ष
२) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांचे प्रतिनिधी	- सदस्य
३) सह/उपसचिव, जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई	- सदस्य
४) सह/उप सचिव , ग्राम विकास, मंत्रालय, मुंबई	- सदस्य
५) संचालक, फलोत्पादन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	- सदस्य

६) संचालक, खादी व ग्रामोद्योग मंडळ, मुंबई	- सदस्य
७) संचालक, उद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई	- सदस्य
८) बांबू उद्योगातील प्रतिनिधी (एक) *	- सदस्य
९) अशासकीय संस्थेचे प्रतिनिधी (एक) *	- सदस्य
१०) नाबार्ड बँकेचे प्रतिनिधी	- सदस्य
११) सह संचालक (प्रशासन), सामाजिक वनीकरण संचालनालय, पुणे	- सदस्य सचिव

* शासन मान्यतेने नियुक्ती.

कार्यक्षेत्र

- १) राज्याच्या यथार्थदर्शी आराखडा व राज्यस्तरीय वार्षिक कृती आराखडा तयार करणे व त्याची सर्वदृष्टीने अंमलबजावणी करणे.
- २) राष्ट्रीय बांबू मिशन, राज्य शासन व इतर स्त्रोतातून मिशनचे कार्यक्रम राबविण्यासाठी निधी प्राप्त करणे व वेळोवेळी उपयोगीता प्रमाणपत्रे संबंधितांना सादर करणे.
- ३) राष्ट्रीय बांबू सुकाणू समितीला प्रगती अहवाल पाठविणे.
- ४) राज्य व जिल्हास्तरावर प्रकल्प अहवाल तयार करणे, त्याचे मुल्यमापन व सातत्याने संनियंत्रण याकरीता तांत्रिक सहाय्य घेण्यासाठी या क्षेत्रातील तज्ञ/अनुभवी व्यक्ती/संस्था यांची सल्लागार म्हणून नियुक्ती करण्यासाठी राज्य बांबू विकास यंत्रणेला (BDA) अधिकार राहतील.
- ५) राष्ट्रीय बांबू मिशन कार्यक्रम अंमलबजावणीसाठी विविध कार्यान्वयन यंत्रणांना निधी वितरीत करणे व कार्यक्रमाचे संनियंत्रण करून प्रगतीचा सर्वकष आढावा घेणे.
- ६) राज्यामध्ये बांबू उत्पादनाची सद्यस्थिती, त्याची क्षमता व मागणी, याचा अभ्यास व पायाभूत सर्वेक्षण आयोजित करावी.
- ७) राज्यामध्ये शेतकी संस्था, स्वयंसेवी संस्था, उत्पादक संघ, स्वयंसहायता गट, राज्य संस्था आणि इतर तत्सम संस्थांमार्फत मिशनच्या कार्यक्रमांची सर्वकष अंमलबजावणी करणे व आवश्यक सहाय्य देणे.
- ८) राज्यामध्ये हितसंबंधी व्यक्ती व संस्थांसाठी कार्यशाळा, चर्चासत्रे व प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करणे.

iii) जिल्हास्तरीय समिती

(a) वनेतर क्षेत्र - जिल्हा बांबू विकास संस्था (DBDA)-वनेतर क्षेत्र.

- १) जिल्हाधिकारी - अध्यक्ष
- २) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद - सदस्य
- ३) जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी - सदस्य
- ४) उपवनसंरक्षक, वनविभाग - सदस्य
- ५) जिल्हा उद्योग अधिकारी - सदस्य
- ६) जिल्ह्यातील स्वयंसहायता गट किंवा
अशासकीय संस्थेचे प्रतिनिधी. (दोन) * - सदस्य
- ७) उपसंचालक, सामाजिक वनीकरण विभाग - सदस्य सचिव

* शासन मान्यतेने नियुक्ती.

समितीचे कार्यक्षेत्र -

- (१) जिल्हास्तरावर प्राप्त झालेले सर्व प्रस्ताव एकत्रित करून राज्याच्या बांबू विकास यंत्रणेकडे सादर करणे.
- (२) जिल्हास्तरावर वनेतर क्षेत्रामध्ये बांबू विकासासंबंधी सर्व कार्यक्रमांचे सर्वंकष समन्वयन व संनियंत्रण करणे.
- (३) बांबू विकासासाठी जिल्हा नियोजन समिती व पंचायतराज संस्था यांचा कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीमध्ये सक्रिय सहभाग करून घेणे.
- (४) केंद्रीय ग्रामविकास मंत्रालयाच्या सुवर्ण जयंती ग्राम स्वरोजगार योजनेअंतर्गत दारिद्र्य रेषेखाली असलेल्या लोकांचा आर्थिक स्तर उंचावण्यासाठी बांबूवर आधारित उद्योगांना अर्थसहाय्य मिळवून देणे.
- (५) बांबू विषयक इतर योजनांशी समन्वय राखून जिल्ह्याचा आराखडा तयार करताना द्विरुक्ती न होण्याची दक्षता घेणे.

(b) जिल्हा वन विकास यंत्रणा (FDA) -

- (१) वन क्षेत्रासाठी जिल्ह्याच्या वनक्षेत्रामध्ये राष्ट्रीय बांबू मिशनचे कार्यक्रम राबविण्यासाठी वनविकास यंत्रणा पुढाकार घेईल.
- (२) संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती (JFMC)कडून प्राप्त झालेल्या प्रस्तावांचे संकलन करून राज्यस्तरावर विकास यंत्रणेकडे सादर करणे.
- (३) जिल्ह्यातील वनक्षेत्रामध्ये राष्ट्रीय बांबू मिशनचे कार्यक्रमांची अंमलबजावणी, सर्वंकष नियंत्रण व समन्वयन ठेवणे.

४. अकराव्या पंचवार्षिक योजनेसाठी राज्याचा बांबू विकासाचा कृती आराखडा तयार करून त्यावर आधारित वार्षिक कृती आराखडा तयार करावयाचा आहे. वनेतर क्षेत्रासाठी जिल्हास्तरीय बांबू समिती वार्षिक कृती आराखडा तयार करून राज्य बांबू विकास यंत्रणेला (BDA) सादर करण्यात यावा. सदर प्रस्ताव राज्य राज्य बांबू विकास यंत्रणेमार्फत मान्यतेसाठी राज्यस्तर सुकाणू समितीस सादर करण्यात यावा. वनक्षेत्रासाठी वार्षिक कृती आराखडा संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती तयार करून वन विकास यंत्रणेमार्फत राज्यस्तरीय सुकाणू समितीकडे मंजूरीसाठी सादर करण्यात यावा.

५. राज्य स्तरीय सुकाणू समितीकडे प्राप्त झालेल्या वने व वनेतर क्षेत्राच्या प्रस्तावांची छाननी करून वार्षिक कृती आराखडा मंजूरीसाठी ही समिती राष्ट्रीय सुकाणू समितीकडे सादर करील. सदर वार्षिक कृती आराखडे ज्या बाबींवर तयार करावयाचे आहेत त्याचा नमूना परिशिष्ट "अ" म्हणून सोबत जोडला आहे.

६. राज्याने सादर केलेल्या प्रस्तावास केंद्रीय सुकाणू समिती कडून मंजूरी मिळाल्यानंतर, त्याकरीता निधी केंद्रीय बांबू सेल (NBC) मार्फत राज्यस्तरीय सुकाणू समितीला प्राप्त होईल. हा निधी राज्य बांबू विकास यंत्रणा (BDA) व वन विकास यंत्रणा (FDA) यांना उपलब्ध करून दिला जाईल. या यंत्रणांमार्फत संबंधीत अंमलबजावणी करणाऱ्या कृषि, फलोत्पादन, वन व सामाजिक वनीकरण विभागांतर्गत असलेल्या यंत्रणा / संस्था यांना निधी हस्तांतरीत करण्यात येईल.

७. संचालक, सामाजिक वनीकरण यांचे अधिनस्त महाराष्ट्र एकात्मिक पडिक जमीन विकास यंत्रणा (मिवाडा) कार्यरत आहे. ही संस्था नोंदणी अधिनियम १८६० प्रमाणे नोंदणीकृत संस्था असून त्याकरीता बँकेत खाते सुरू करण्यात आले आहे. बांबू विकास मिशनचे मिशन संचालक, संचालक, सामाजिक वनीकरण असल्याने मिवाडा

अंतर्गत बांबू विकास मिशन असे स्वतंत्र खाते सुरु करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. केंद्र शासनाकडून मंजूर होणारा निधी या खात्यात जमा करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

८. राष्ट्रीय बांबू मिशनच्या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी सातत्याने अंतर्गत मूल्यांकन बांबू विकास यंत्रणा वनविकास यंत्रणा यांचे मार्फत करण्यात यावे. याव्यतिरीक्त राष्ट्रीय सुकाणू समितीने निर्देशित केलेल्या स्वतंत्र संस्थेकडून बाह्य मूल्यांकन करण्यात येईल.

९. सदर राज्यस्तरीय व जिल्हास्तरीय समित्यांच्या बैठका आवश्यकतेनुसार घेण्यात येतील. मात्र, राज्यस्तरीय सुकाणू समितीची बैठक वर्षातून किमान दोन वेळा घेण्यात यावी. जिल्हास्तरीय समित्यांच्या बैठका किमान तीन महिन्यातून एकदा घेण्यात याव्यात.

१०. हा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध असून त्याचा संगणक सांकेतांक क्र. २००८०२१३१७३२१४००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(रेखा भिडे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

मा. राज्यपाल यांचे सचिव,

मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव,

मा. उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव

मा. मंत्री (जलसंधारण), यांचे खाजगी सचिव

मा. राज्यमंत्री, (जलसंधारण) यांचे खाजगी सचिव

सर्व मा. मंत्री, राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव,

मुख्य सचिव, यांचे सहसचिव

अपर मुख्य सचिव, (वने)

प्रधान सचिव, (कृषि व फलोत्पादन)

सचिव (जलसंधारण/रोहयो)

सचिव (ग्राम विकास)

सचिव (उद्योग)

सचिव (आदिवासी विकास विभाग)

प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.

सर्व विभागीय आयुक्त,

आयुक्त (कृषि), महाराष्ट्र राज्य, पुणे,

संचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे,

संचालक, फलोत्पादन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

संचालक, खादी व ग्रामोद्योग मंडळ, मुंबई.

संचालक, उद्योग संचालनालय, मुंबई.

सहसंचालक (प्रशासन) सामाजिक वनीकरण संचालनालय, पुणे

सर्व जिल्हाधिकारी,

सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.

सर्व जिल्हा अधिक्षक, कृषि अधिकारी.
सर्व सहसंचालक, सामाजिक वनीकरण वृत्ते
सर्व उपसंचालक, सामाजिक वनीकरण विभाग.
सर्व उपवनसंरक्षक, वन विभाग.
महालेखापाल, (लेखापरिक्षा), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर,
महालेखापाल, (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर,
सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
सर्व मंत्रालयीन विभाग,
सर्व उप सचिव/अवर सचिव/कार्यासन अधिकारी, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
निवडनस्ती--जल-१२

FORMAT FOR SUBMITTING ANNUAL ACTION PLAN

STATE: _____

YEAR: 200__ 200__

Sr.No. Component	Target Proposed	
	Phy	Fin (Rs. in lakh)
1. Centralized Nurseries in public sector (in nos) 2. Centralized Nurseries in private sector (in nos) 3. Kisan Nurseries in public sector (in nos) 4. Kisan Nurseries in private sector (in nos) 5. Mahila Nurseries in public sector (in nos) 6. Mahila Nurseries in private sector (in nos) 7. Tissue Culture units in public sector (in nos) 8. Tissue Culture units in private sector (in nos) 9. Certification of planting material (in nos) 10. Plantation in forest areas (in ha) 11. Plantation in non-forest areas (in ha) 12. Improvement of existing stock (in ha) 14. Training of farmers (in nos) 15. Training of field functionaries (in nos) 17. Demonstration of Technology (in nos) 18. Workshop/Seminars at: State Level (in nos) District Level (in nos) 19. Pest and Disease Management (in ha) 20. Micro-irrigation (in ha) 21. Post Harvest Storage & Treatment Facilities (in nos) 22. Participation in Domestic/International Trade Fairs (in nos) 23. Innovation Interventions (in nos) 24. Bamboo Wholesale and Retail Markets near village (in nos) 25. Bamboo Bazaars (in nos) 26. Retail Outlets (Showroom) (in nos) 27. Consultancy Services 28. Market Surveys 29. Evaluation and Monitoring		
TOTAL		